

Herman Bang i Prag

Herman Bang befandt sig det meste af sit voksne liv på rejse i ind- og udland. Flere gange valgte han udlændigheden for at komme væk fra den hjemlige andegårds intriger, sladder og ringeagt. En af disse udlandsrejser bragte ham i juli 1886 til Prag, efter at han var blevet udvist fra Tyskland. Årsagen til de tyske myndigheders drastiske skridt var en angiveligt majestætsfornærmende artikel om den tyske kejser, som Bang havde ladet offentliggøre i Bergens Tidende (Nørreslet, 1987).

Politiet i Prag interesserede sig også lidt for Bang, men lod ham i fred, da han i et forhør kunne godtgøre, at han var kommet udelukkende for at skrive en roman og tillige havde aftale med et forlag hjemme i Danmark (Fröhlich, 1976).

Bang indlogerede sig på pensionat sammen med vennen, den yngre tyske skuespiller Max Appel (kunstnernavn Eisfeldt, 1863-1935), som havde fulgt ham fra Berlin over Meißen til Wien og Prag, og oplevede i det næste lille halve års tid en af de få lykkelige perioder i sit liv. Også litterært blev pragopholdet frugtbart. Bang har medtaget konceptet til en roman med arbejdstitlen »Bernhard Hoff & Co.«, som han skriver dér. Da Max Appel i december 1886 bryder med Bang og rejser fra byen, bliver Bang boende og omkalfatrer romanen, som skifter titel fra det skjult selvbiografiske til »Stuk«. Under opholdet i Prag lægger Bang endvidere sidste hånd på »Ved Vejen«. I maj 1887 tager han på kurophold i Teplice i Nordbøhmen, og først knap et år efter udrejsen begiver han sig atter tilbage til Danmark.

Bang genser først Prag sytten år efter. Det sker umiddelbart efter, at han har afsluttet manuskriptet til »Mikaël«, som bl.a. bygger på selvbiografisk stof fra forholdet til Max Appel i Prag i 1886. Han ankommer d. 7. november 1904, denne gang i selskab med den danske skuespiller Ernst Boisen, kaldet »den Lille«, og tager ophold på hotel Den blå Stjerne, hvor de bor, indtil de d. 19. november fortsætter videre til Wien og Budapest. Som det senere fremgår, opholdt Herman Bang sig nu inkognito i Prag – hvilket står i grel modsætning til hans iscenesættelse af ankomsten i 1886, hvor »Hr. Herman de Bang, Kopenhagen« indlogerede sig på Den blå Stjerne og sikrede sig optagelse på listen over prominente gæster i det førende tysksprogede dagblad (Prager Tagblatt, 29. juli 1886). Dengang måtte den økonomisk trængte Bang allerede efter et par dage flytte til førnævnte, billige pensionat i Balbingaden 192.

Aftenen efter deres ankomst besøgte Bang og »den Lille« det tjekkiske nationalteater, som netop havde haft premiere på pantomimen »Om den letsindige Pjerrot«. Bang skriver:

Den var ret kedsommelig. Men pludselig indtræder Pjerrot. Sjældent har Gud givet et Menneske et kønnere Ansigt. Skæbnen var i det. Den unge Mand havde opfattet Pjerrot som en Person, der har endnu mindre, meget mindre paa end en Jockey ... Det intet, der var, var af hvidt Silke. Skønt dette Intet sad saare stramt, spurgte jeg dog Ernst: »Mon det er en Herre eller en Dame?« Det var altsaa en Herre – – – Meget vel. Næste Dag bliver jeg forestillet for Teaterchefen og siger, at Pjerrot havde meget Talent – »Ikke sandt – et vidunderligt Talent?« svarer han. »Han har nylig spillet »Romeo«

... I øvrigt er han Kroat (!) og han ved allerede De er i Prag¹. Han kender flere af Deres Bøger og det er hans højeste Ønske at blive forestillet for Dem ... Desværre gaar han nu til Berlin, hvor han skal debutere som Osvald« ...

Næste Dag fik jeg Brev fra den ringe Person. Han sendte mig nogle Billeder af Grevinde Strozzi, sin Landsmand ... Og i Dag – om nogle Minutter kommer han for at gøre Visit – – Jeg skal fortsætte efter Visitten ...

(1. del af brev til Lilje [Chr. Houmark], 13.11.1904)

Det står ikke klart, hvem der var den egentlige initiativtager til det efterfølgende møde, men den unge kroatiske gæsteskuspiller Ivo Raić førte angiveligt ved denne lejlighed Herman Bang sammen med dennes tjekkiske pendant, dekadentforfatteren Jiří Karásek ze Lvovic (1871-1951), som på et meget senere tidspunkt nedskrev en erindring om netop dette møde.

Jiří Karásek, der ligesom Bang yndede at smykke sig med en uretmæssig tilagt adelstitel: ze Lvovic, er kendt som tjekkisk digter, kritiker, tidsskriftredaktør og kunstsamler. Han ernærede sig gennem det meste af livet som leder af postetatens bibliotek og museum i Prag ved siden af de beskedne indtægter, hans omfattende, men snævre produktion kunne indbringe. Som symbolist og nyromantiker hentede han sine motiver i historien og mytologien. Særlig klassikkens forfaldstid optog ham tematisk, og omkring århundredskiftet regnedes han for en af de førende tjekkiske dekadenter. Ligesom Bang måtte han opleve værker beslaglagt på grund af usædelighed (bl.a. for digtsamlingen Sodoma i 1895).

Hans status i tjekkisk litteratur har været genstand for modstridende vurderinger. Hans kandidatur til en plads i det tjekkoslovakiske akademi var flere gange på tale, og at han ikke opnåede det, kunne skyldes hans åbenlyse homoseksualitet. Han var en af pionéerne i den tjekkiske seksualreformbevægelse. Så tidligt som i 1895 redigerede han et særnummer af litteraturtidsskriftet *Moderní Revue* helliget homoseksualitet og tog i samtidens iltre debat stilling til fordel for Oscar Wilde. Da den tjekkoslovakiske reformbevægelse som den anden i verden fik officiel status i 1931 var den aldrende Karásek en af initiativtagerne og redigerede samtidig bevægelsens blad *Den ny Stemme* gennem en årrække.

Erindringen om Herman Bang, som stammer fra dette blad, er antagelig fremkaldt af meddelelsen om Raićs tidlige død i efteråret 1931²:

En erindring om Herman Bang (1932)

På den tid, da den kroatiske skuespiller Ivo Raić fra Lonja gæsteoptrådte på Nationalteatret, fik han mine bøger i hænde og skrev til mig, at han gerne ville gøre mit bekendtskab. Af denne begyndelse opstod et smukt venskab, som fik stor indflydelse på min dramatiske skaben. Jeg skrev »Apollonius fra Tyana«³ næsten udelukkende for den kære Ivo, og Ivo var ligeledes, vers for vers, vidne til skabelsen af dette dramatiske digt. Han rådede mig til udeladelser og til at forøge teksten, hvor han syntes, værket krævede et friere tempo, han udtænkte den maleriske scenografi til poemet, for den fremtidige instruktør ved teatret i Zagreb lå allerede gemt i ham. Jeg skrev på Ivos foranledning yderligere eventyret »Drømmen om skønhedens rige«⁴ – men så rejste Raić videre til et teater i Hamburg, og

i livet fik vi ikke mere hinanden at se, vi skrev kun sammen fra tid til anden. Og nu er dette smukke menneske og kunstner død⁵.

I pantomimen på Nationalteatret skabte Ivo den smukkeste Pjerrot⁶, i den rolle lagde han ikke blot gratien i sin optræden, de smidige forædlede gestus, dansebevægelsen, men også tragikken, den forfærdelige smerte hos et fortabt menneske, som vender hjem efter en letsindig ungdom. Jeg ved, at den arme Ivo levede i denne rolle, at hans succes i dette skuespil hos det brede publikum gav ham satisfaction oven på personlige fornærmelser fra medspilleres side og den tilbagestående tjekkiske kritiks unåde.

En aften kom en lykkelig Ivo løbende med et brev i brystlommen og gjorde sig straks til. Han lod mig læse underskriften på brevet, og jeg forbløffedes, da jeg læste navnet: *Herman Bang*. Den berømte danske digter, hvis fortryllende romaner jeg elskede så højt, han som så enestående havde givet de gamle slægters dekadence udtryk, en kunstner helt igennem aristokratisk – havde skrevet til Ivo og gratuleret ham med succesen i rollen som Pjerrot. Han meddelte ham, at han nu allerede i et år havde boet inkognito i Prag⁷, at denne by som en magisk kraft havde draget ham med sin fortid, at han strejfede om på Hradčany og Lillesiden som gennem en uddød by, at han ikke ville kendes ved nutiden, og at kun fortiden tiltalte ham. At Prag havde en tragisk skønhed, og at han forstod Prag uden at kende dens indbygges sprog⁸. At noget uimodståeligt havde drevet ham til pantomimen på Nationalteatret, og at han havde bemærket Raičs enestående præstation, og at han længtes efter at lære Raič personligt at kende og tale med ham. Han opgav hotel og klokkeslæt, om Raič kunne tænke sig at besøge ham.

Jeg gratulerede Raič, jeg glædede mig hjerteligt over brevet, men kom så uforståeligt til at sige, at jeg godt kunne tænke mig at se min elskede digter om så blot gennem nøglehullet. Raič lo og sagde, at han ville tage mig med til rendezvous'et. Og derved blev det. Raič var en selskabeligt raffineret mand og lovede på en eller anden vis at arrangere det, så den tjekkiske digter kom til at hilse på den store danske romanforfatter. Jeg forestillede mig Bang ud fra hans værker⁹ og brevet som »en melankolsk prins«, og da Raič sagde til mig, at han i mellemtiden havde skrevet til Bang og forespurgt, om en af dennes tjekkiske beundrere måtte følge med ham, og havde opnået tilladelsen, kendte min glæde ingen grænser. Mit hjerte hamrede, da Raič bankede på døren til hotelværelset, hvor digteren ventede os.

Da vi var kommet indenfor, lammede mørket os. Portiererne var trukket for, og værelset var således gjort aldeles dunkelt. Fra en sofa rejste en usynlig person sig og opløftede røsten til velkomsthilsen. Efter en stund begyndte vi at kunne se i mørket, og nu kunne jeg efterhånden betragte digterens ansigt.

Raič var lammet og stum, også jeg blev deprimeret. Aldrig i livet havde jeg set et ansigt, som var mere tragisk. En fuldkommen maske: et gammelt, skrækkelig gammelt ansigt, gennemfuret af rynker, men sminket, pudret og bemalet til et ungt udseende. Bang havde i sine unge dage været skuespiller. Fra den tid havde han sikkert bevaret denne lidenskab for sminke. Han samtalede med stor esprit, talte, så han tryllebandt mig, når jeg lukkede øjnene og ikke kunne se den forfærdelige maske. Det forekom mig, da jeg atter oplod mit blik, at den talende spaltede sig i to dele, at der i luften hang en grotesk maske, og at der krøb et stakkels, ulykkeligt menneske sammen bag den.

Raić var forfærdelig skuffet over digteren, og jeg mærkede, da han uforvarende stødte til mig med hånden, at han sitrede. Jeg kunne se på ham, denne elsker af skønhed, en forfinet æstet, at han var pinligt berørt af Bangs udseende.

Men i mellemtiden skete der noget ejendommeligt med Bang. Som når lysestumpen i en strålende kulørt lygte brænder ned. Fra tid til anden tav han, tabte pusten, flammede så atter op, sagde en eller anden åndfuldhed – og var med ét væk igen. Jeg kunne mærke, at Bang var en af disse prægtige ånder, som i selskaber med ét slag henrykker alle tilstedeværende og forblænder dem med deres esprit, men kun for en tid, så må de straks trække sig tilbage til ensomheden, thi ellers slukkes de som et blændende fyrværkeri, og tilbage i deres sjæle vil kun være et øde mørke. Dette psykologiske øjeblik indtraf også nu, uvilkårligt rejste jeg mig, og med mig Raić, og vi belavede os på at gå.

I det samme forsvandt Bang ind i et hjørne af rummet, hvor et fuldstændigt mørke i mellemtiden havde sænket sig, og med ét kunne jeg se, at han hastigt nærmede sig med noget i hånden. Mit åndedræt holdt inde, for jeg troede, at Bang pludselig var blevet vanvittig, og at han nu havde et våben i hånden. Før jeg vidste af det, havde Bang sprøjtet en halv flaske parfume ud over min hals, som gennemblødte min skjorte og ryg, og resten af parfumen hældte han ud over Raićs hals. Det var en sælsom afslutning på denne seance, og nedslæde af digterens opførsel gik vi ned på den støjfyldte pragergade, som i det øjeblik forekom os lige så uvirkelig, som alt det, vi havde oplevet deroppe.

Jeg opfatter nu, år efter, *smerten* som »Mikaëls«¹⁰ berømte skaber følte, på en helt anden og mere menneskelig måde end dengang, da jeg forfærdedes af den groteske maske og den groteske opførsel, og da jeg kun trængte lidt ind i det forpinte indre, som ville bibeholde en ungdom, da den var forsvundet, som i det mindste ville lyve sig ungdom til, da den nu ikke længere fandtes ...

Jiří Karásek ze Lvovic

Karásek beskriver den på dette tidspunkt 47-årige Bang, som om han var en langt ældre og på det nærmeste dødsmerket mand. I lyset af hans forventning om at træffe en dansk prins a la Hamlet og sikkert forstærket af afstanden i år til det erindrede forvrænger Karásek billedet af den altid stærkt sminkede Bang til en karikatur.

Uagtet Karásek måske slet ikke var til stede ved visitten – i fortsættelsen af brevet til Houmark 13. november omtaler Bang, som vi skal se, alene Raić – bidrager Karásek med sin erindringsskitse til myten om den aldrende og skrøbelige Bang, der også havde Bang selv som medskaber. Ingen kunne som han i breve til sine venner og veninder sukke over sin svaghed og sygelighed, hvilket dog ikke forhindrede ham i at foretage hyppige og langvarige rejser og oplæsningsturneer.

Den skrøbelighed, Karásek forsyner Bang med, er et tilbagevendende karaktertræk ved flere af hovedpersonerne i Karáseks prosaværk i øvrigt, der er f.eks. et påfaldende slægtskab mellem billedet af Bang og hans portræt af den livslede adelsmand fra den degenerede pragerfamilie i romanen »Den gotiske sjæl« (1900), som ender sine dage på sindssygehospital. Maskemetaforen er et hyppigt stilistisk virkemiddel hos Karásek, i hans romantrilogi »De tre troldmænd« (1907-25) er det ligefrem ophøjet til konstruerende princip. Bang-portrættet falder således fint i tråd med Karáseks øvrige produktion.

Bang er tavs om Karásek i det brev, hvori han beskriver Raićs visit. Og intet-

steds senere omtaler Bang Karásek. Man kunne forledes til at tro, at Karásek benyttede andenhåndsindtryk samt udnyttede det faktum, at der i 1932 ikke mere var nogen tilbage, som kendte den rette sammenhæng. Men uanset erindringsbilledets ægthed står Karáseks bidrag til myten om den hærgede og udlevede Bang ved magt.

Må vi fra Bangs hånd undvære en skildring af Karásek, så er han desto mere ordrig, når det gælder skildringen af »den kære Iwo«. Bang skriver om visitten:

Altsaa har Iwo de Raic været her – iført en tætsluttende Dragt. Han var her to Timer (Ernst var til Højmesse i Domkirken) og han var meget – behagelig. Han fortalte om sine Roller, om Agram¹¹ og sit Livs Ensomhed – alt medens han kraftigt foreviste sine skønne og saare slanke kroatiske Ben. Naa, siden jeg er en gammel Mand, der skiltes fra dette Barn som en Fader fra sin Søn, kan jeg vel have Lov at sige, at det er en genial Knægt. Han sagde, at han hjemme gik i mørkerød, kroatisk Dragt og at han om Natten havde russiske Silkeskjorter [paa]. Ingen af de Sager faar jeg nu at sé, da jeg ikke agter at besøge hans private Soverum – – Hans Yndlingsroller er i Mussets og Maeterlinks Skuespil ... Som Romeo bar han kun mørkerøde Dragter (eigentlich nichts als ein Trikot, sagde han elskeligt), som han selv havde ladet komme fra Venedig ... Man har til mig igaar ymtet noget om en ung Prins L., som skal være meget gavmild ... Eh bien, imorgen kører Iwo. Knued¹² og jeg til Belvedere – et Lystslot – hvor jeg skal nyde Udsigten.

Ellers intet Nyt – –

Hvis jeg skulde tale Alvor et kort Øjeblik, vilde jeg sige, at Gensynet af Prag har grebet mig og angrebet mig dybt. Man skulde aldrig vende tilbage til Steder, hvor man bor i Skyggen af Ruiner¹³.

H. B.

(2. del af brev til Lilje [Chr. Houmark], 13.11.1904¹⁴.)

Bangs minde om dette møde var et signeret portrætfoto af Raić iført kroatisk nationaldragt. Fotografiet er gengivet i Vivian Greene-Gantzbergs bog »Herman Bang og det fremmede« og befinder sig nu på Det kongelige Bibliotek¹⁵. Bang samlede senere sine indtryk af Raić og hans indsats i pantomimen i portrætskit-sen »Le Roman d'un Pjerrot«¹⁶, der ikke tidligere har været offentliggjort, men som fint falder i tråd med Herman Bangs øvrige teaterportrætter. Skitsen er formet som en åndfuld passiar mellem forfatteren og en tjekkisk professor.

Le Roman d'un Pierrot (1904)

- Men flyt Dem nærmere til Ilden, Hr. Professor, flyt nærmere, her er iskoldt ... Professoren gør mig Besøg i Prags »Blaa Stjerne«, hvor en Gang Pragerfreden sluttedes og hvor alle Værelser endnu er store som Raadssale. Her, lige under min Dagligstue forevises Soveværelset, hvor Hr. von Bismarck sov om Natten efter Fredsslutningen. Naa, han skal have lidt noget af Søvnløshed, Jernkansleryn, men den Nat har han dog vist sovet godt og drømt behageligt.
- Ja, Hr. Professor, jeg var i Teatret i Gaar og de dansede igen. Jeg kender intet

Nationalteater paa denne mindste Planet, hvor de danser saa meget ... Men forresten Costas Musik var saa smuk, som Musik kan blive, naar man stjæler alting og det bedste fra de Bedste ... Komponister, Professor, har en elastisk Samvittighed, de er allesammen Tyve og Røvere ...

- Undtagen de czechiske –
- Naturligvis, Hr. Professor, Smetana og Dvorák stjæler ikke. De øser ... fra Folkets Dyb. Men, hvad jeg vilde sige, Pantomimen var smuk – hvad var det den héd?
- *Le Roman d'un Pierrot* –
- Ja, det er sandt, og Pjerrot havde Talent, Skæbnen og Sorgen stod i hans Ansigt ...
- Ikke sandt?
- Men Livet har ikke lært ham at være glad. Mandens Smil var en Grimace. Men Pjerrot i »Pjerrots Roman« smiler jo saa lidt. Kære Professor, alting og alle Mennesker bliver tragiske – Pjerrot ogsaa.
- Ja. Og denne Pjerrot er bedrøvet, fordi han er Pjerrot.
- Hvordan mener Professoren?
- Jo, for stakkels Pjerrot har selv sin Roman – i Livet sin Roman. Han er Kroat er ...
- Naa, Professor, at være Kroat er endnu ingen Roman ...
- For Iwo de Lonja, jo. Han er Skuespiller, fra Teatret i Agram, Teatret i Kroatien. Grevinde Strozzi¹⁷ spiller dér – har De aldrig hørt hendes Navn?
- Jo, jeg har endogsaa sét hende – som Julia i »Romeo og Julia«. Hun er en af de største Skuespillerinder, der lever ...
- Det er hun, og hun spiller i Agram Julia med Hr. de Lonja¹⁸. Han gjorde saa megen Lykke som Romeo, at han kom fra Agram til Prag og spillede sin Romeo paa kroatisk – som Gæst. Ved De, hvordan han gengav Balkonscenen, dér, hvor Julia viser sig paa sin Altan? Jo, han knæler hele Tiden – hele Tiden, ned paa Jorden, midt paa Jorden foran sin Julia.
- Det er sandsynligvis, Hr. Professor, Kærlighed paa kroatisk.
- Maaske – men det var meget smukt. Det var saa smukt, at Romeo blev engageret til Nationalteatret, vort, det czechiske Teater – –
- Og han var Kroat ...
- Ja, og skulde lære sig czechisk. Han lærte sig det saa nogenlunde ... Det vil sige, han lærte det *ikke*. Og han spillede paa czechisk og han gjorde ikke Lykke ... Og han skal nu gaa igen.
- Hvorhen, Hr. Professor?
- Hvem véd? Maaske hjem til sit Agram. Men, Pjerrot lod man ham blive, før han gik – fordi Pjerrot er stum ... Han har ingen Akcent ... for han kan overhovedet ikke tale. Naa, ser De, det er alligevel en Slags Roman ...
Jeg løfter mit Hoved:
- Ja, Hr. Professor, De har Ret: *Le Roman d'un Pierrot* – en kroatisk Roman, en czechisk Roman ... en dansk, en norsk, en finsk Roman ... en Roman om os, om os alle – – Pjerrot'er som vi er, Pjerrot'er fra de altfor smaa Lande – – –
- Hvor gammel er Deres Tragiker? jeg mener Pjerrot fra Agram?
- Han er tre og tyve Aar.
- Vor Herre Bevar'es, kære Professor, saa vil han endnu faa Tid til at blive meget ulykkelig – – –

Noter

1. Udråbstegnet er Bangs og hentyder sikkert til det skæbnefællesskab med kroaterne, Bang etablerede i »Den gyldne Stad« (se note 17), som også genlyder i »Le Roman d'un Pierrot« (se denne).
2. Jiří Karásek ze Lvovics erindringsbillede »Vzpomínka na Hermana Banga« (En erindring om Herman Bang) stod at læse i det tjekkiske seksualreformtidsskrift *Den ny Stemme*, 1. årg. nr. 2, Prag 1932. Oversat fra tjekkisk af artiklens forfatter.
3. Karáseks »Apollonius fra Tyana« er et stiliseret, psykologisk scenisk poem med allusioner til Gilgamesh-eposet. Inspireret af den græske filosof Filostrats værk »Apollonius fra Tyanas levnedsskildring« (2. årh. e.kr.). Den babylonske magiker Apollonius mister sine evner og efterstræbes snart på livet af en rasende menneskehob, som afkræver ham mirakler. Vennen og tilbederen Damides tager Apollonius' kappe og bliver hobens lette offer. Fejltagelsen bliver imidlertid kendt og Apollonius bliver af hoben stillet over for et sidste ultimatum – enten opvækker han den dræbte fra de døde, eller han må selv bøde med sit liv. I slutscenens sandhedsøjeblik erklærer Apollonius sin hidtil skjulte kærlighed til Damides, og afklaret lader han sig dræbe af hoben for at forenes med sin elskede hinsides.
Enakteren udkom i bogform 1905. Den blev indleveret til opførelse på Nationalteatret i 1904-05, men afvist af skuespilchefen Schmoranez grundet for stor lighed med Oscar Wildes *Salomé* og »... fordi forholdet mellem Apollonius og Damides har en modbydelig bismag.« (citeret efter Kuchař, 1973). Førsteopførelsen 15. febr. 1910 i Nationalhuset markerede genoplivelsen af det tjekkiske Théâtre Libre (1895-1899), som Karásek havde initieret sammen med kredsen omkring det antinaturalistiske tidsskrift *Moderní Revue*.
4. Stykket opførtes første gang på Intimteatret i Pragerbydelen Smichov 8.4.1911. Udkom i bogform 1907.
5. Ivo Raić fra Lonja (1881-1931) gæstecoptrådte på Nationalteatret i Prag 1902-05, derefter på Stadttheater i Hamburg 1905-09. Han havde tidligere arbejdet i Tyskland, hos Max Reinhardt i Berlin 1901-02. Virkede på Østrig-Ungarns hovedsprog. Som instruktør berømt for sine iscenesættelser af Ibsen, Strindberg og Shaw. Chef for den kroatiske nationalscene i Zagreb 1919-20 og 1929-31.
6. Ferdinand Bessiers pantomime har titlen »Om den letsindige Pjerrot«. Premieren fandt sted lørdag d. 5. november 1904 på Nationalteatret. Bang så det den efterfølgende tirsdag. Stykket fik en blandet modtagelse i kritikerkredse, og var kun på plakaten indtil 2. december. Mario Costas musik fik en sønderlemmende kritik, mens Raićs indsats fremhævedes: »Fortjenesten for en fremragende leveret pantomime havde især hr. Ivo Raić, som med sin udtrykksfulde mimik gav hele stykket et dybere og mere kunstnerisk præg.« (*Pražské noviny*, 10.11.1904).
7. Bang opholdt sig i Prag fra 7. til 19. november 1904. Karásek sammenblander dette korte besøg med Bangs lange ophold 1886-87.
8. Sgl. med Bangs indtryk fra første pragerbesøg, som de er samlet i skitsen »Den gyldne Stad«.

9. Karásek havde sammen med Arnošt Procházka, som redaktører af *Moderní Revue* medvirket stærkt til formidlingen af nordisk litteratur og dramatik. Bangs første tjekkiske oversætter Hugo Kosterka var fast tilknyttet tidsskriftet, som i 1894 indleder sit første nummer med »En Bryllupsnat« af Gustav Wied. Bangs lille skitse »Ophøjethed« trykkes her allerede i 1895, året før han første gang udkommer i bogform på tjekkisk.
10. Hovedpersonen i romanen fra 1906 (tj. 1919), som bærer Mikaëls navn, er tjekke fra Prag.
11. Agram er det tyske navn for Zagreb, på dette tidspunkt den østrig-ungarske provins Kroatiens hovedby.
12. Det er ikke lykkedes mig at identificere den omtalte Knued.
13. Prag var i årene omkring århundredskiftet en veritabel byggeplads, i disse år nedrev man bl.a. den gamle jødiske ghetto. Udsagnet kan muligvis tolkes som en hentydning til bruddet med Max Appel i 1886.
14. Kopi af anden halvdel af brev til Lilje dateret Prag 13.11.1904 er velvilligt stillet til rådighed af Vivian Greene-Gantzberg.
15. Raićs foto sendte Bang til sin »arkivar« Chr. Houmark fra Fredericia 1.2.1905 med teksten: »Min kære Ven. Dette er Iwo – den »Kroater«. Han nægter sig intet ... H.B.« (NKS 4685 4°). Et andet foto af Raić – i rollen som Romeo – videresendte Bang til Houmark 21.11 fra Wien. Dette er gået tabt.
16. Portrætskitsens franske titel er ikke en direkte oversættelse af pantomimens tjekkiske titel »O lehkovážném Pierrotovi« (Om den letsindige Pjerrot).
17. Marija Růžička-Strozzi (1850-1937), kroatisk tragedienne med tilnavnet »Den slaviske Sarah Bernhard«. Bang oplevede Strozzi under sit første ophold i Prag og har skildret hende i »Den gyldne Stad« (1887), hvor han gør hendes skæbne til sin: »Hun er sit stakkels Fædrelands første Kunstner. Nu spillede hun som Gæst paa Czechernes Theater. Hun var en stor Skuespillerinde – ægte, følende, med megen Skaberevne – men fra et lille Land. Af kunstnerisk Format omtrent som vore Damer bag Sufflørkassen. Der vokser ikke Kæmpetræer i Smaaballer. (...) Jeg så saa ofte paa hende under Wolter-Afenerne i Prag. Og tænkte paa dem derhjemme og Smaalandes snævre Forbandelse.« (Citeret efter: Bang 1921, s. 214-15.)
18. Bangs oplysning om, at Raić og Strozzi har spillet Romeo og Julie sammen forekommer umiddelbart usandsynlig, når man tager aldersforskellen mellem dem på 31 år i betragtning. Oplysningen har ikke kunnet verificeres.

Litteratur

- Bang, Herman: Breve til Chr. Houmark 1901-1907, KB, NKS 4685 4°.
- Bang, Herman: *Den Gyldne Stad* in *Værker i Mindeudgave*, bind VI, Kbh. 1921.
- Bang, Herman: »Le Roman d'un Pierrot«, NKS 2906 4°. 3 blade.
- Černý, F. (red.): *Dějiny českého divadla* (Tjekkisk teaters historie), bd. III, Prag 1977.
- Fröhlich, Frantisek: »Herman Bang under opsyn i Prag«, Weekend-avisen 19.11.1976.
- Fröhlich, Frantisek: »En oversætters eventyr«, Jyllands-Posten 27.7.1989.

Greene-Gantzberg, Vivian: *Herman Bang og det fremmede*, Kbh. 1992.

Lvovic, Jiří Karásek ze: *Apollonius z Tyany*, 2. udg. Praha 1909.

Kuchař, Lumír: »Glosa k dramatu Jiřího Karáska ze Lvovic Apollonius z Tyany a Král Rudolf« (Gloser til Jiří Karásks dramaer Apollonius fra Tyana og Kong Rudolf) in *Na křižovatce umění*, UJEP Brno 1973.

Nový hlas (Den ny Stemme), 1. årg. nr. 2, samt nr. 15 – et særnummer tilegnet Jiří Karásek ze Lvovic i anledning af tildelingen af den tjekkoslovakiske stats litteraturpris for 1931.

Nørreslet, Poul: »Efterskrift« in *Stuk*, Kbh. 1987.

Der er desuden benyttet prageraviser fra november 1904.

Harald Jepsen